

Mirjana Šokota

Zadar

RODBINSKO-SVOJBINSKI I SLIČNI NAZIVI U ŽDRELCU

UDK 801.3:808.62-087

Rad primljen za tisak 22.7.1997.

Čakavska rič, Split, 1998, br. 1

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Recenzenti: Josip Lisac, Vladimir Skračić

U članku su obrađeni nazivi za rodbinu i svojtu te oni koji su nastajali iz nekih drugih međusobnih odnosa (kumstvo, pobratimstvo) u najzapadnijemu mjestu otoka Pašmana – Ždrelcu. Svi su nazivi doneseni u obliku u kojem egzistiraju u mjesnom govoru (uključujući i akcent), a tumačenja na književnom jeziku donose se uglavnom u zagradama.

Autorica, i sama rodom iz Ždrelca, podatke je prikupila od izvornih govornika i uglavnom stalnih žitelja toga mjesta.

Iz članka je vidljivo da nisu svi čakavski govori izgubili raznolikost rodbinsko-svojbinskog nazivlja, već da se ona u velikoj mjeri održala, iako je zbog socioloških promjena na našim otocima došlo i do sociolingvističkih promjena.

Ključne riječi: čakavsko narječje, leksikologija, nazivlje, rodbina, svojta, kumstvo, pobratimstvo

Plodni istraživač čakavskoga narječja Mate Hraste u svom je praktičnom prilogu o rodbinskim i svojbinskim nazivima ustvrdio da su u tom pogledu kajkavsko i čakavsko narječje mnogo siromašniji od štokavskoga pa i od hrvatskoga književnog jezika, pripisujući to utjecaju njemačkoga (na kajkavsko) i talijanskog jezika (na čakavsko), u kojima nema onoliko raznolikosti ovoga nazivlja kakva postoji u slavenskim jezicima. Istodobno napominje da nisu svi kajkavski i čakavski

govori izgubili rodbinsko nazivlje u istoj mjeri.¹ Da je govor moga rodnoga Ždrelca u odnosu na govore otoka Hvara, odakle potječe prof. Hraste, sačuvao te različitosti u velikoj mjeri, pokazat ću ovim svojim prigodnim prilogom. Nazive ću donositi u obliku (uključujući i akcent) u kojem egzistiraju u mjesnom govoru (uvijek masno otisnuto, fett), a objašnjenja (istovjetna i različita) u književnom obliku (u zagradama i kurzivom).

Izlaganje otpočinjem konstatacijom da u Ždrelcu nećemo naići na razmišljanje o postojanju razlike između pojmova *rodbina* i *svojta*.

»Ūn mi je u rodù.«

»Tò je mojã ròdbina.«

»Mí smo svojì.«

»Dòšla nan je svã svòjta.«

Navedene izjave u Ždrelcu bi bile protumačene tako kao da se u svima radi o rodbini *ili* svojti, tj. **rodbina** i **svòjta** su istoznačni pojmovi, premda je inače dobro poznata njihova različitost u značenju, koju je opet prof. Hraste u svome članku sažeto definirao: »Rodbinu stječemo po ocu i majci, a svojtu ženidbom i udadbom. Rodbina je krvni rod, a svojbina nije. Rodbinske veze ne prestaju, dok smo živi, a svojbinske prestaju smrću jednoga bračnog druga ili rastavom braka. Sklapanjem novoga braka stječemo i novu svojtu.«² Iako dakle postoji velika razlika između *rodbine* i *svojte*, ono što one znače vrlo je isprepletano, pa ću nazive za pripadnike rodbine i svojte iznositi zajedno, kao što su i prije mene o tome pisali, dakle bez naglašavanja što je što, jer će čitatelj to sam moći zaključiti.

Roditelji i djeca, ili roditelji i djeca s djedom i bakom, ili roditelji i djeca s djedom i bakom i pradjedom i prabakom, dakle dvije ili više generacija, čine zajednicu za koju se u Ždrelcu kaže **famèja** (od tal. *famiglia*, što znači *obitelj*). *Famèju* čine svi ukućani koji žive u istoj kući i jedu za istim stolom zajednički pripremljeno jelo. Sve do najnovijeg vremena **obitèlj** se rabila u jednom jedinom slučaju – u sintagmi **Svèta obitèlj**, koja označuje Isusa s njegovim roditeljima. Značajno je da ne postoji posvojni pridjev od imenice *famèja*, a niti je postojao od imenice *obitèlj*. Za izražavanje pripadnosti korišten je posvojni genitiv (»Tò nì sãmo mojè, tò je od fãmèje«) ili opisno izražavanje konkretnoga (»Tò je nãše«).

Roditelji (*roditelji*) – riječ je koja se javlja samo u množini, a upotrebljava se u emocionalno obilježenom komuniciranju kad se spominju mrtvi roditelji, kad se priča o njihovu iznimno teškom životu i žrtvovanju za obitelj, kad se u teoretskom smislu iznose stajališta o principijelnim postupcima roditelja, i tome slično, dok se u svakodnevnoj komunikaciji kaže: **mãti** i **tãc** (*mati* i *otac*). Sklonidba tih imenica glasi:

¹ Mate Hraste, Nazivi za rodbinu i svojtu, *Jezik*, 5, 1956-57, 1, 1-4.

² Isti, *n. dj.*, 2.

	jednina	množina
N.	mâti	mâtere
G.	mâtere	mâter
D.	mâteri	mâterami
A.	mâter	mâtere
V.	mâjo	mâtere
L.	mâteri	mâterami
I.	mâterun	mâterami

	jednina	množina
N.	tâc	òci
G.	òca	òco(v)
D.	òcu	òcima
A.	òca	òci
V.	ćáćo	òci
L.	òcu	òcima
I.	òcun	òcima

Kod jedne i druge imenice zanimljiv je vokativ jednine, koji je uzet od drugih imenica – *maja*, odnosno *ćáća*, te nominativ jednine u kojemu je *otac* izgubio nenaglašeno početno **o-** (*tâc*). U vokativu jednine svoj oblik ima i **mâjko**, ali samo u posebnim prilikama: zapomaganje, čuđenje... (»Mila mojâ mâjko!«) i molitve upućene Blaženoj Djevici (»Svêta Marijo, mâjko Bòžja...« »Smiluj mi se, mâjko Bòžja!«), a također i **òće**, ali samo u temeljnoj molitvi »Očenaš« (»Òće nâš, koji jèsi na nebèsi...«).

Kad roditelji uče djecu govoriti, ponavljaju im bezbroj puta: »Reči **mâma**. Reči **tâta**«, i djeca tim nazivima počnu zvati svoju mater i oca. Dokad im se tako obraćaju i kada počnu s *mâjo* i *ćáćo*, ne znam, ali sigurno jest prije polaska u školu. Valjda se smatralo da su tada djeca već ozbiljna i da treba prestati s umiljavanjem. Danas više nije tako. Roditelji su *mama* i *tata*, a djeca s njima počinju mnogo kasnije dijeliti ozbiljnosti života.

Sretni roditelji imaju **đicu** (*djecu*). Za pristojnu djecu, ma čija ona bila, kaže se **đićica** (*dječica*), a za lošu **đičina** (*dječina*) ili još gore – **đičurina** (*dječurlija*). Sasvim malo dijete, bez obzira na spol, je **đitâjce** (*djetešće*), a djevojčica koja pokazuje odlike razboritosti i uljudnosti, više nego bi se očekivalo s obzirom na njezin uzrast, sigurno će zaslužiti naziv **čòrica**. No ja nisam sigurna jesu li taj izraz u Ždrelcu upotrebljavale i ostale matere, ili samo moja, koja je pak došla iz Kukljice na susjednom otoku Ugljanu.³ Svaka druga djevojčica je **ćurica**, a dječak

³ U Klaićevu *Rječniku stranih riječi* stoji da je *čòra* turcizam, a jedno od tri značenja je »djevojčica, šiparica, podraslica« (Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posudjenice*, Zagreb, NZ Matica hrvatske, 1978). Moja braća i sestra, kao i ja, odlično se sjećamo tog naziva i onoga što bi trebalo pokrивati to značenje.

momčić.

Djeca su roditeljima **sin** i **ćer** (*sin* i *kći*), za čiju sklonidbu možemo napomenuti da se kod *ćerē* javlja nekoliko padeža s karakterističnim nastavcima

	jednina	množina
N.	ćer	ćere
G.	ćerē	ćer
D.	ćeri	ćerâmi
A.	ćeri	ćere
V.	ćerce	ćere
L.	ćeri	ćerâmi
I.	ćerūn	ćerâmi

a oblik vokativa jednine uzet je iz deminutivnog oblika i upotrebljava se samo u tom padežu, i to stilski obilježeno: pri plaču zbog nesreće koja se kćeri dogodila (»Ćerce mojã mila!«), u zanosu pričanja (»Viruj mi, ćerce, da je takð«) i sl.

Jedina značajka *sīna* jest isključivo kratka množina, kao što je i inače u čakavaca (a i kajkavaca): N. A. V. *sīni*, G. *sinōv*, D. L. I. *sīnima*. Izravno obraćanje sinu, jednako kao i kćeri, jest konkretnim imenom (*Ivāne*, *Frāne*), ali postoji i vokativ jednine **sin̄ko**. Ostalim oblicima te imenice nema traga, osim u **pōsinku** (o čemu kasnije). I *sīnko* se javlja u nesvakodnevnim prilikama, kao i prije spomenuto *ćerce*: »Ajme mēni, mīli sīnko!«, »Nī, sīnko, u njemū vīre.«

Za dječaka kojega je mati rodila kasno, nakon višegodišnje stanke od rođenja ostale djece, mati će još dugo nježno govoriti: »Tò je mōj **prisūnčić**«, kako sam često čula od svoje susjede da govori za svoga sina.⁴ U pravom značenju taj izraz je naziv za jedan prirodni fenomen, koji nas svojim zakasnjelim javljanjem iznenađuje kao i ono dijete koje se kasno rodi. Naime, katkad se pri kraju dana, kada sunce odlazi, ali još nije posve zašlo, na obzoru znade pojaviti (roditi se uvečer umjesto ujutro) još jedno malo sunce kao odsjaj velikoga. To malo sunce je **prisūnčić**.

Rodi li mati, svejedno je kada, odjedanput dvoje djece, to su **polūši** (*blizanci*), odnosno **polūš** (*blizanac*) i **polūšica** (*blizanka*). Korijen riječi govori da je jedno od *polūšo(v)* samo pola čovjeka, pa otuda i tolika njihova međusobna psihička ovisnost. *Polūši* su i suhe smokve koje se nisu sušile čitave, već su prije stavljanja na sušilo prignječene, pa je svaka pri gnječanju pukla na dvije polovice. Te dvije polovice ostaju vezane jedna uz drugu kožom i peteljkom (**stagūc**) i obje polovice zajedno zovu se **polūš**.

Kad roditelji imaju samo jednu kćer, ona je njihova **jedinica** (*jedinica*), a jedini sin je roditeljima **jedinac** (*jedinac*). Najmlađa kći je omiljeno dijete ne samo

⁴ Izvor: Bernardica Čikarela iz Ždrelca o svom najmlađem sinu Blažu (Blašku), rođ. 1972.

roditelja nego i ostalih ukućana, ona je **mezimica** (*mezimica*), a najmlađi sin je **mezimac** (*mezimac*).

Kćerima i sinovima je mati njihove matere **bâba** (*baka*). I očeva mati im je *bâba*, pa tako imaju dvije *bâbe*. Imaju i dva *đida*: jedan je **đid** materin otac, a drugi otčev. Roditelji baka i djedova su **prèbabe** i **prèdidi** ili **prâdidi** (*prabake* i *pradjedovi*), a njihovi roditelji su **šukunbabe** i **šukundidi** (*praprabake* i *prapradjedovi*). Dakle, *šukunbaba* je prabakina i pradjedova mati, a *šukundid* je prabakin i pradjedov otac, *prèbaba* je bakina i djedova mati, a *prèdid/prâdid* je bakin i djedov otac, dok je *bâba* materina i očeva mati, a *đid* materin i otčev otac. Svatko može, prema tome, imati 2 *bâbe* i 2 *đida*, 4 *prèbabe* i 4 *prèdida*, te 8 *šukunbaba* i 8 *šukundido(v)*. Za dalje u prošlost naziva nema.

Obrnutim slijedom imamo **unûka** i **unûku** (*unuk* i *unuka*). **Unûci** su djeca nećijih sinova i kćeri (*unuci*), **praunûci** (*praunuci*) su djeca unučadi, a **prâpraunûci** (*prapraunuci*) djeca praunuka. Ma koliko generacija bilo istodobno na životu, sigurno je da sva unučad, praunučad i prapraunučad zovu svoje *bâbe*, *prèbabe* i *šukunbabe* isključivo **bâbo**, a njihovi *đidi*, *prâdidi* i *šukundidi* su im samo **đidi**. Ipak, u nejasnim situacijama, da bi se razlikovalo o kojem je djedu i o kojoj baki riječ, za *prâdida* se ispred *đida* dodaje *stâri*, a ispred *bâbe* (kad se radi o *prèbabi*) *stâra*, dakle **stâri đid** i **stâra bâba**.

Deminutiv **bâbica** naziv je za *primalju*, a tako u Ždrelcu zovu i neku vrstu raka.

Nakon pregleda silazne i uzlazne rodbinske loze, pogledajmo i bočnu lozu.⁵

Muška djeca rođena od istih roditelja su **brâća** (*braća*) a ženska **sestrè** (*sestre*). Tako je muški potomak ostalim muškim i ženskim potomcima istih roditelja **brât** (*brat*), a ženski potomak je **sestrâ** (*sestra*). U dječjoj dobi starijoj braći i sestrama najmlađi brat je **brâcô** (*braco*), a najmlađa sestra **sèkâ** (*seka*). Nestankom djetinjstva nestaju i ti nazivi odmila.

Umre li jedno od roditelja, sklapanjem braka s novim osobama dolazi do novih rodbinskih i svojbinskih odnosa. Nova očeva supruga postaje njegovoj djeci iz ranijega braka **mâćeha/mâćefa** (*maćeha*), a oni njoj **pâstorci** (*pastorci*) i **pâstorke** (*pastorke*). Svaku *mâćehu* *pâstorci* zovu **tèto**, a oni su njoj **dicâ**, kojoj se obraća njihovim imenima.

Čovjek kome umre žena je **udovâc** (*udovac*), a žena kojoj umre muž je **udovîca** (*udovica*). Ako je nečija supruga dulje vremena odsutna, kaže se da je on **bîli udovâc** (*bijeli udovac*), i pri tome se misli kako bi već bilo vrijeme da potraži pomoć od neke druge, slobodne ženske osobe. Nikada nitko nije rekao **bîla udovîca*, iako su žene čekale svoje muževe po godinu (iz službe na brodu) ili više (iz vojske i rata) ili su ostale vječno ga čekajući (»iz *Mèrik*«).

⁵ Te sam termine upotrijebila prema *Rječniku rodbinskih naziva* Franje Tanockoga, 2. izd., Osijek, Revija, 1986.

I dok su se udovci gotovo u pravilu ženili ponovno, ponovno su sklapale brak uglavnom udovice bez djece, a one koje su ih imale, niti su djecu ostavljale niti su ih odvodile sa sobom eventualnom drugom suprugu. Vjerojatno zato nikad ni od koga nisam čula kako treba zvati drugoga materina supruga (**têče?* **striče?*) i što je on njezinoj djeci iz prvoga braka (**đčuh!***đčuf?*, kako u novije vrijeme kažu). Inače je i nad vjenčanjem udovca lebdjela neka sjena stida. Vjenčanje bi se obavilo bez osobita slavlja, a neobuzdana bi mladež podrugljivo trubila u rogove ili **tubi** (staklene cijevi s petrolejske svjetiljke) dok ženik ne bi iznio iz kuće oveće količine vina (da kupi mir). Promjene su odavno zahvatile i taj segment života na otoku.

Ako se nakon sklapanja novoga braka rode nova djeca, sva su djeca međusobno u svakodnevnom komuniciranju **brâca** (*braća*) i **sestrè** (*sestre*), ali službeno **polubrâca** (*polubraća*) i **polusestrè** (*polusestre*).

Očev brat je **strīc** (*stric*), a tako se obraća i djedovu bratu (*prastricu*) kao i očevu ili materinu bližem ili daljem rođaku. Stričeva supruga je **strīna** (*strina*), a to je i supruga prastrica (*prastrina*) kao i supruga materina ili očeva rođaka.

Materin brat je **ujac** (*ujak*), a njegova supruga **ujna** (*ujna*). Ali i sve očeve i materine ujake i ujne (dakle moje praujake i praujne) ja ću smatrati svojim ujacima i ujnama.

Materina sestra kao i očeva sestra je **tetà** (*tetka*), a njezin muž je **tětac** (*tetak*).

Kako čakavci, osim sjevernih (oko Rijeke), i inače hipokorističnim oblicima izražavaju doista visok stupanj nježnosti i oni im nisu za svakodnevnu upotrebu, to možemo vidjeti i kod vokativa jednine upravo navedenih naziva: **strīce** (nikad *striko*, osim podrugljivo »striko moj«), **ujce** (nikad *ujjo*), **têče** (ne *têčo*).

Bratov sin je drugom bratu, tj. svome stricu, **sinovâc** (*sinovac*), a kći **sinovīca** (*sinovka*). I premda svaki stric predstavlja bratovu djecu riječima »Tò su moji sinovči«, nikada nisam čula da je tako rekla ijedna strina. Makar koliko voljela tu djecu, strina je samo mogla reći: »Tò mi je điverova cêr« ili »Tò mi je điverov sîn«.

Nećak i *nećakinja* označavaju nekoj sestri bratovu djecu i djecu druge sestre. Tako tu natuknicu objašnjava u svom *Rječniku hrvatskoga jezika V.* Anić,⁶ proširujući pripadnost i na strica (>*nećak* – bratov ili sestrin sin; *sinovac*«). M. Hraste⁷ i Lj. Jonke⁸ *nećacima* smatraju sestrinu djecu nekom bratu, odnosno netko je svom ujaku nećak. A u Ždrelcu i *ujac* i *tetà* ostali su bez posebno označenog odnosa prema djeci svoje sestre, odnosno djeci sestre i brata, te se to izražava opisno: »Tò su dicà mojè sestrè« (*ujac*); »Tò mi je mȃla od sestrè« / »Tò mi je od brâta« (*tetà*).

⁶ Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, 2., dopunjeno izd., Zagreb, Novi Liber, 1994.

⁷ M. Hraste, *n. dj.*, 3.

⁸ Ljudevit Jonke, *Književni jezik u teoriji i praksi*, 2., prošireno izd., Zagreb, Znanje, 1965, 300.

I kao što *strīna* opisuje odnos prema djeci muževa brata, kao da se pribojava prisvajanja nečega što je vlasništvo kuće u koju je ona dovedena (a nije u njoj rođena), tako to čini i *ūjna* (»Tò mi je zāvin sīn«) i *tētàc* (»Tò mi je žēnine sestřē cēr« / »Tò mi je šurjākov sīn«).

U novije vrijeme rabe se **něcak** / **nećakinja** i **něput** / **něputa** (prema talijanskom *nipote*) u svim značenjima, osim za sinovca i sinovku, koji se i dalje održavaju kao *sinovāc* i *sinovīca*.

Posve je pojednostavljen pojam koji označuje odnose među djecom braće i sestara. Svi su oni međusobno **ròdaci**, i to ne samo u prvom koljenu nego i u drugom i trećemu. Tako je meni **ròdak** sin moga strica (knjiž. *bratučed* ili *stričević*), sin moga ujaka (*ujčević*), kao i tetkin sin (*tetkić*). Isto tako mi je **ròdica** kći moga strica (tj. *bratučeda* ili *sestrična*), kći moga ujaka (*ujčična*) i tetkina kći (*tetična*).

Imenica **stričević** ipak se rabi za sina svakoga strica i prastrica, ali u manjoj mjeri nego *ròdak*.

Množina muškog roda posvojnoga pridjeva *stričev* vrši i službu imenice, a odnosi se na sve muškarce i žene koji potječu od nekoga strica u bilo kojem koljenu, kao i na žene koje su se za nekoga od njih udale. Poimeničan pridjev koji u N. mn. glasi **stričevi**, znači »naši rođaci, stričevi ukućani«. Izjava »Poneš to *stričevima*« znači da što treba odnijeti kući naših rođaka, stričevića raznih koljena. Književna izjava »Odesi to *stričevima*« u Ždrelcu bi glasila: »Odesi to *stričimà*«, što bi značilo da nešto treba odnijeti nekolicini stričeva.

Da »krv nije voda« i da se i u Ždrelcu podsvjesno ipak osjeća razlika između rodbine i svojte, pokazuje prednost koja se daje rodbinskim nazivima pred svojbinskima u sljedećim zanimljivim ženidbenim kombinacijama: Kad se dvije sestre udadu za dva brata, one obje mogu otići živjeti u kuću muževljevih roditelja, a mogu se i dogovoriti, pa jedna sestra ode mužu, a druga »ostāne na domū«, odnosno jedan brat ostane doma, a drugi »pōjde u *vlāštvo*«. No nas sada ne zanima njihov gospodarski dogovor oko imanja, već samo rodbinsko-svojbinski odnos. Dakle, nakon udaje dviju (može nekim čudom i triju) sestara za dva brata, jednoga dana one će svojoj uzajamnoj djeci biti i tetke i strine, a njihovi muževi i stričevi i tetcī. Ali nije tako. Može se u takvoj kombinaciji nekom dječaku ili djevojčici majčina sestra udati i prije njegova (njezina) rođenja, ona će njemu (ili njoj) biti samo **tetà**, a ne *strīna*, a njezin muž bit će **strīc**, a ne *tētàc*.

U slučaju zamjene, kad se brat oženi sestrom svojega prijatelja, a sestra udade za tog prijatelja (brat i sestra + brat i sestra), ponavlja se situacija, jer oni uzajamnoj djeci budu **tetà** i **ūjac**, a ne *ūjna* i *tētàc*.

Da bolje pojasnimo tu zapletenost odnosa, pročitajmo sljedeće prizore:

I.

- Mlādene, kà je nò?
- Čà ne vīdiš? Tetà Krstīna.

- Kakò ti je onà tetà, a njezin muž Marijān ti ni tètac nego strīc?
- Morā mi ūn biti strīc kad mi je đčev brāt, a onà tetà kad mi je māterina sestrā.

II.

- Kī grē s tōbun?
- Ūjac Šīmè.
- Zāšto ti njēga zōveš ūjče, a njegòvu ženù tètò, a ne ūjna?
- Zāto što mi je onà tetà, prāva đčeva sestrā. Īmān jā i ūjnu, i tō Merikānku. Onà je ženā ūjca Jērka.

Dok smo dosad svojtu spominjali povremeno, naglasivši da se svjesno ne razmišlja o razlici između naziva za rodbinu i svojtu, sada ćemo o njoj detaljnije.

Kad *čurica* i *momčić*, za koje se u Ždrelcu još kaže **māla** i **māli** (*djevojčica* i *dječak*), odrastu, oni su **čura** (*djevojka*) i **mladić** (*mladić*), rjeđe **divōjka** i **momāk** (*djevojka* i *momak*). Kad se mladić i djevojka zavole, njegovi roditelji odlaze njezinima u **prošnjū**, tj. idu prositi djevojku za svoga sina. Ako sve krene kako treba, djevojka se **obecā** i postane mladiću **mlāda** (*zaručnica*), a on njoj **mlādi** (*zaručnik*). U dogledno vrijeme u crkvi se tri nedjelje za redom objavljuje sklapanje braka – **nāpovid**, a zatim se obavi vjenčanje i ona njemu postane **ženā** (*supruga*), a on njoj **mūž** (*suprug*).

Udatoj ženi suprugov otac je **sēkar** (*svekar*), a suprugova mati **sēkrva** / **sēkrva** (*svekrva*). Ona im se obraća sa **ćāco** i **mājo** i njihova je **nevīsta** (*nevjesta, snaha*). Mužu (suprugu) ženin otac postaje **đid** (*tast, punac*), a ženina mati **bāba** (*punica*) kako im se on i obraća, tj. zove ih jednako kao i njegova djeca, a njihovi unuci – **đide** i **bābo**. Puncu i punici on je **zēt** (*zet*). Muževu dalju rodbinu žena zove istim nazivima kao i njezin muž, i obratno, njezina je dalja rodbina njezinu mužu isto što i njoj.

Udata žena također je **nevīsta** (*nevjesta, snaha*) bratu i sestri svojega muža, a taj brat je njoj **điver** (*djever*), dok joj je ta sestra **zāva** (*zaova*). Ona i djeverova žena jedna drugoj su **jētrve** / **jetrve** (*jetrve*), ali se međusobno obraćaju sa **nēvista**, valjda jednako kako to čine njihovi muževi (bratova žena je *nevīsta*).

Oženjen čovjek je bratu svoje supruge **zēt** (*zet*), a njezinoj sestri **svāk** (*svak*), dok je taj brat njemu **šurjāk** (*šurjak*), a ta sestra mu je **svāst** (*svastika*). Svastikin muž je **pāš** (*pašanac*), pa su tako muževi dviju sestara jedan drugome **pāši** (*pašanci*).

Za zaovina muža i šurjakovu ženu nema posebnih naziva ili ni ja ni moji sugovornici nismo za to čuli.

Dodajmo ovom prilikom da su se sve donedavno i djeca i odrasli obraćali svojim roditeljima, bakama, djedovima, tetkama, strinama, ujnama, stričevima, uječevima i tetkama sa »vi«. Sama sam svjedokom jedne dodatne zanimljivosti iz

svoje vlastite obitelji, koja je nekada bila brojna, a radi se o tome da su se dvije nevjeste, iz dviju raznih generacija, obraćale sa »vi« i svojim djeverima (čak i jetrvama) koji su bili stariji od njih i njihovih muževa. Moja prastrina⁹ rekla bi mom djedu, a svom djeveru: »Krševâne, čā mīslite, kō vrīme će?« a njegovoj ženi, mojoj baki: »Nēvista Lūce, òte vāmo jedān čas.« Moja pak strina¹⁰ obraćala bi se svom djeveru, a mom ocu: »Kād ste, Dārko, dōšli?«, ali njegovoj ženi, a mojoj materi: »Kād si, Marīja, dōšla?«, iako je od jednoga i drugoga bila jednako mlađa, tj. 3-4 godine. Inače je persiranje u rodbinskim odnosima gotovo u potpunosti nestalo, a zadržalo se u obraćanju nevjeste svekrvu i svekrvi te zeta puncu i punici.

Većinu navedenih rodbinskih i svojbinskih naziva nikada neće nositi **stāra cūra** (neudata žena) ni **stāri mladić** (neoženjen muškarac), a sve žene (udate i neudate) u zadnjoj fazi života su **stāre** (starice), a muškarci (oženjeni i neoženjeni) **stāri** (starci). **Stāri** i **stāra** su **stārost**. **Stārica** se rabi rijetko, i to isključivo odmila, a **stārac** samo u dva slučaja: *stārac svēti Šimè* i *stārac Bōg* u frazama »Za stārca svetoga Šimū« i »Za stārca Bōga«.

Ali nisu svi odnosi zaštićeni zakonom ili svetim sakramentom, pa je nezakoniti sin, tj. dječak koga rodi neudata žena, **mūlāc**, a nezakonita kći **mulīca**. Upotrebljava se i srednji rod toga italijanizma – **mūlo**, a označava nezakonito dijete, bez obzira na spol. **Mūlo** je i *nahoče* (nađeno dijete, bez oca i matere), koje zadržava takav pejorativni naziv i onda kada ga neki dobri ljudi posvoje, premda nakon posvojenja on njima postaje *sīn* (ona *cēr*), a oni *māti* i *tāc*. Negativan odnos prema takvoj nedužnoj djeci sadržan je i u izreci »Mūlo od kūrbe, jārāc mu tāc«, koja se upućuje dječaku ili mladiću lošeg ponašanja, premda su mu roditelji poštteni ljudi.

S obzirom na intenzitet međusobne veze, vrlo važni odnosi nastajali su pri primanju nekih svetih sakramenata ili poštivanju nekih obrednih obveza.

Do konca Drugoga svjetskog rata i nekoliko godina nakon njega djeca su svoja imena dobivala isključivo u crkvi, na **kršćenju** (*krštenju*). Poslije se ime dobivalo izjavom roditelja kod matičara, a krštenje je ostavljeno slobodnom izboru. Krštenju su svjedočili muškarac i žena (najčešće muž i žena, ali može i drukčije), koje djetetovi roditelji uzmu za *kumove* (**kūm** i **kūmā**), da im *držū dītè na krstū*. Djeci oni postaju **sāntu(I)** i **sāntula**, dok je muško dijete njima **filjūn** (rjeđe **filjōco**), a žensko **filjūna** (rjeđe **filjōca**). Nazivi su prema talijanskim izrazima *santolo* (*kršteni kum*) i *figlioccio* (*kumče*).

Pri svetoj potvrđi, odnosno krizmi, ponavljaju se isti nazivi, s tom razlikom da krizmanica (buduća **filjūna**) ima samo **sāntulu**, a krizmanik (budući **filjūn**) samo **sāntula**.

⁹ Izvor: Jakova Šokota Meša (rođ. 1899).

¹⁰ Izvor: Stošija Šokota Meša (1912-1993).

Za razlikovanje daje se posebno pojašnjenje: **sāntula od krstà : sāntula od krizme**, odnosno **sāntu(l) od krstà : sāntu(l) od krizme**.

Ali i svakoj starijoj ženi djeca i mladež obraćaju se sa **sāntula**, a svakom starijem muškarcu sa **sāntule**. U tom slučaju značenje im je kao na nekim južnijim otocima *ìeta* i *bārba*, ili na zadarskom kopnu *strīna* (ili *bāba*) i *strīče*.

Svjedoci na vjenčanju su: **kūm na vinčānju** (ili **vinčāni kūm**) i **kūmā na vinčānju** (ili **vinčāna kūmā**). I ne samo da su mladenci i svjedoci međusobno kumovi nego su oni to i svojim uzajamnim roditeljima. Često kum kuma oslovljava sa **kumpāre**, što je prema talijanskom *compare*, a znači »kum«:

»Ĕno grē kumpār ĩvĕ. Őte vāmo, kumpāre.«

Od Drugoga svjetskog rata nema više traga jednom običaju o trajnom prijateljstvu među mladim ljudima i njihovim roditeljima, a to je pobratimstvo i posestrimstvo. Dvije (a katkad i tri) najbolje prijateljice u dobi od najmanje 12 godina, blagoslovom župnika, utvrdile bi svoje prijateljstvo i međusobnu odanost tako što bi se **posēstrile** i time jedna drugoj postale **posēstrina** (*posestrima*). Njihove matere postale bi im **pōmajke** (*pomajke*), a očevi **pōočini** (*poočimi*). Mladići bi se pak s najdražim prijateljem **pobrātili** i postali jedan drugome **pobrātin** (*pobratim*), a njihovi roditelji njima **pōmajka** i **pōočin**.

Posestrima je roditeljima druge posestrime **pōćerka** (*polukći*), a pobratim roditeljima drugog pobratima **pōsinak** (*polusin*).

Izražavanje bliske pripadnosti nije završavalo samo na temeljima krvne veze, zakonskih ugovora i svetih sakramenata, već se ono očitovalo i na još nekim relacijama. Tako poseban osjećaj veže ljude istoga imena, pa se oni međusobno zovu **zēnso**, prema mletačkom *zenso*, što znači »imenjak«. I dok to upotrebljavaju samo muškarci, muškarci i žene koji su vršnjaci obraćaju se jedan drugome s **gōdino**, ili kažu »Tò je mojā gōdina«, što znači da su govornik i osoba na koju pokazuje, rođeni iste godine.

Muškarac iz Ždrelca ostalim je stanovnicima toga mjesta **mišćani(n)** (*mještānin, sumještānin*), a ženska osoba je **mišćanka** (*mještānka, sumještānka*), dok su svi zajedno **mišćani** (*mještāni, sumještāni*). Kako su se jedino muškarci udaljavali od kuće, a to je bilo uglavnom odlazak na odsluženje vojne obveze ili **na nāvig** (= plovidba), u dalekom su svijetu jedan drugome bili **patrijōti** (tal. *patriota* = zemljak).

Iskoristimo ovu prigodu i kažimo da svoje selo zovemo **Ždrēlac**. Jezičnim zakonom o razjednačivanju istovrsnih suglasnika (prednjonepčani) **Ž** prelazi u **Z** u etnicima **Zdrēčāni(n)** (N. mn. **Zdrēčāni**), **Zdrēška** (N. mn. **Zdrēške**), **Zdrlāška** (kako za ženu iz Ždrelca kažu u susjednom Banju i Dobropoljani). Isti se proces dogodio u ktetiku (posvojni pridjev od imena mjesta) **zdrēški, zdrēška, zdrēško**, kao i u toponimu **Zdrlāšćica**, kako nazivlju uvalu između Ždrelca i Kukljice. Glas **I** iz posljednjega sloga gubi se u svim padežima toponima **Ždrēlac** (osim nominativa), u etniku i ktetiku, a zadržao se u toponimu **Zdrlāšćica** i varijanti etnika na ženski rod **Zdrlāška**.

* * *

Ovim sam prilogom nastojala zabilježiti jedan zanimljivi leksikološki fragment iz govora Ždrelca na otoku Pašmanu. Htjela sam pružiti sliku onoga stanja koje je bilo takvo još početkom druge polovice ovoga stoljeća i o kojemu još postoje sjećanja, s napomenom da se to stanje u novije vrijeme mijenja. Tako nestaje preciznosti u nekim nazivima (razlikovanje *sinovâc* : *něčak*), nestaju i čitavi nazivi (*jětrva* se još održava kod starijih), neki se domaći nazivi zamjenjuju književnima (kod krizme: *kûm* umjesto *sântul* i *filjûn*; *kûmà* umjesto *sântula* i *filjûna*), a nestali su i neki obredi (pobratimstvo i posestrimstvo) pa i odnosi i nazivi koji su iz njih slijedili. Ne treba ni napominjati da su tome uzrok promjene koje su nastale u načinu života: raspad obitelji na minimum članova, odlazak u gradsku sredinu, širenje turizma, poplava telekomunikacijskih medija i sl. Ipak možemo primijetiti da se kod mladih ljudi polako ali sigurno budi zanimanje za nekadašnji način života, pa i za neke značajke domaćega govora. Neki kao da namjerno ustrajavaju na uporabi nekih izraza, koji nisu izumrli, ali tek što nisu zaboravljeni. Da ne budu zaboravljeni, željela sam i ja pišući ovaj članak.

I TERMINI FAMILIARI-PARENTALI E SIMILI A ŽDRELAC

Riassunto

Nell'articolo sono trattati i termini che designano i famigliari e i parenti e quelli formati in relazione ad altri rapporti interpersonali (comparatico, fratellanza di elezione) nel paese più a occidente dell'isola di Pašman – Ždrelac. Tutte le denominazioni sono riportate nella forma in cui vivono nella parlata locale (compreso anche l'accento), mentre le spiegazioni nella lingua letteraria sono per lo più presentate in parentesi.

L'autrice, nativa proprio di Ždrelac, ha raccolto i dati da parlatori autentici e per la maggior parte abitanti stabili del paese.

Dall'articolo risulta che non tutte le parlate ciacave hanno perso la varietà della terminologia famigliare-parentale, anzi che questa varietà si è in gran parte mantenuta, anche se sulle nostre isole a causa dei mutamenti sociologici si sono verificati cambiamenti socio-linguistici.

Parole chiave: *idioma ciacavo, lessicologia, terminologia, famiglia, parentado, comparatico, fratellanza d'elezione.*

FAMILY – IN-LAWS' AND SIMILAR NAMES IN ŽDRELAC

Summary

This paper deals with the names for the families and in-laws or kinship through being godfather (godmother) or blood-brotherhood in the westernmost place of the island of Pašman – Ždrelac. All the names are in the form existing in the local idiom (accent included). The explanations in the standard language are mainly in brackets.

The lady researcher, born at Ždrelac, collected the data from the authentic speakers and, mainly, the permanent dwellers of that place.

It is obvious than not all the chakavian speeches have lost the variety of the family and in-laws' terminology but it is maintained, although the socio-linguistic changes are the result of the social changes on our islands.

Key words: *chakavian dialect, lexicology, names, relationship, in-laws, godfather-godmother, blood brotherhood*